

Educație, politică și propagandă. Studenții români și universitățile naziste

Matei, Irina

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Matei, I. (2012). Educație, politică și propagandă. Studenții români și universitățile naziste. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 14(2), 63-73. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-389960>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

EDUCAȚIE, POLITICĂ ȘI PROPAGANDĂ. STUDENȚII ROMÂNI ȘI UNIVERSITĂȚILE NAZISTE*

IRINA MATEI

EDUCATION, POLITICS AND PROPAGANDA. ROMANIAN STUDENTS
AT NAZI UNIVERSITIES

Abstract

This article aims to present the situation of the foreign students in general – and of Romanian students in particular – studying at German institutions of higher education during the Third Reich. Beyond its quantitative considerations, which prove how intense was the migration of Romanian students to Nazi Germany the article highlights the political role assigned to the Romanian students by the Nazi authorities, as well as the political and ideological impact that the study in the Nazi universities had on the Romanian youth.

Keywords: student migration, cultural politics, propaganda, universities, Third Reich.

Fenomenul de *peregrinatio academica* nu este o inovație a epocii moderne. Exista migrație studențească în Europa Occidentală încă din primele secole ale mileniului al doilea. Fenomenul, născut odată cu Renașterea timpurie, a luat o tot mai mare amploare de-a lungul perioadei clasice. Până în veacul al XIX-lea însă, s-a păstrat într-un cadru destul de restrâns, actorii săi fiind relativ învecinați cu locul în care alegeau să-și facă studiile. Practic, schimburi academice și de studenți existau doar într-o măsură restrânsă, și mai ales între stabilimentele din Europa Occidentală.

Fenomenul capătă amploare abia din secolul al XIX-lea. Mai ales în a doua jumătate a acestui veac, crește considerabil numărul studenților străini în universitățile occidentale. Mai mult, tot acum se modifică și zona de proveniență a principalilor actori. Astfel, tot mai mulți tineri din Europa Centrală și de Sud-Est alege să studieze în Vestul Europei. Ne referim în primul rând la Franța și

* Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, cu titlul *Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)* / *Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale și intelectuale a Transilvaniei (1848-1948)*.

Germania. De exemplu, în universitățile germane în 1899-1900 54% dintre studenții străini erau originari din Sud-Estul Europei, iar în 1911-1912 59%, în vreme ce la cele franceze 60% în 1899-1900 și 74% în 1911-1912¹.

La fel stau lucrurile și în cazul României. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, tot mai mulți tineri români pleacă la studii în străinătate, în țări precum Franța, Germania, Belgia, Italia, Austria, Elveția etc. Universitățile franceze vor fi cele care vor beneficia, până către mijlocul anilor '30 ai secolului XX, de prezența celui mai mare număr de tineri români, din mai multe motive: bunele relații politice pe care le întreținea România cu această țară, intensitatea legăturilor culturale dintre cele două, existența unor acorduri și instituții privind schimbul de studenți, dar și prestigiul universităților franceze, cunoașterea de către români a limbii ori afinitățile pe care românii le aveau cu această cultură. Situația se va modifica după 1935. Acest an marchează o apropiere între România și Germania, încheierea unui acord economic între cele două țări, precum și, ca anexă la acesta, încheierea unui acord cultural, care prevedea subvenționarea de către statul german a valutei pentru un număr mare de tineri din România. În plus, nu poate fi ignorată nici îmbunătățirea relațiilor politice dintre cele două țări, precum și ascensiunea extremei drepte în România, ca motivații esențiale în schimbarea preferințelor publicului studentesc din România în ceea ce privește studiul în străinătate. Chiar și odată cu izbucnirea războiului, respectiv cu limitarea accesului la studii în străinătate pentru studenții din România, tot Germania va fi cea care va beneficia de prezența marii majorități a tinerilor care obținuseră aprobarea de a studia în altă țară.

Așadar, în perioada 1933-1945, în cadrul universităților germane vor studia mulți tineri din România: circa 60% dintre studenții români din străinătate până la izbucnirea războiului², ajungând și până la 90% în 1941-42³. De asemenea, românii erau printre cele mai importante grupuri de studenți străini în Germania (alături de bulgari și polonezi) atât înainte, cât și după instaurarea regimului național-socialist, de exemplu 8,75% din totalul străinilor în 1931 / 1932, 9,21% în 1933 / 1934 și 7,88% în 1934 / 1935⁴. Dintre aceștia, cei mai mulți erau bărbați (femeile reprezentând 6-7%, mult sub media din celelalte țări europene, de 15%)⁵. 3/5 erau înscriși la universități și 2/5 la politehnici, cei înmatriculați la academii comerciale, academii agricole, școli speciale de medicină veterinară sau de

¹ Victor Karady, *La Migration internationale des étudiants en Europe, 1890-1940, Actes de la recherche en sciences sociales*, 145, 2002, pp. 47-48.

² Cf. *Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior*, dos. 801 / 1938, f. 263, dos. 968/1940, ff. 473-476.

³ Cf. *ANIC București, MEN. DIS*, dos. 1124 / 1941, ff. 366, 368, dos. 1384 / 1942, f. 2.

⁴ Cf. *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp. 16-20, 36-40, 48, 49, 53; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, p. 68; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, p. 68.

⁵ *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp. *10, *11, *20; *Ibid.*, Bd. 10, Winterhalbjahr 1932 / 1933, pp. 170, 172; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, pp. 68, 106; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, pp. 3, 68. Calcule proprii.

silvicultură reprezentând mai degrabă excepții⁶. Dintre universități, Universitatea Friedrich-Wilhelm Berlin (actuala universitate Humboldt) atrăgea în jur de 20-30% din numărul total al tinerilor români înmatriculați la universități germane, pe locul doi situându-se universitatea Ludwig-Maximilian din München, cu cca. 15%, iar a treia fiind Universitatea din Leipzig, cu aproximativ 9-10% din totalul studenților din România la universitățile germane. În privința școlilor tehnice, Berlin-Charlottenburg număra peste 25% din totalul studenților români de la politehnicele din Germania, Danzig 20-25%, Politehnica din München 12-13% și cea din Dresda peste 10%⁷. În ceea ce privește domeniile de studiu, cea mai mare parte a tinerilor din România studiau în Germania fie discipline tehnice, fie medicină, un număr mare fiind înscriși la facultățile de teologie – mai ales evanghelică, dar și catolică, acești studenți fiind în general sași –, științe economice, medicină veterinară, chimie sau științe agricole⁸.

Dincolo de toate aceste considerații cantitative, importante deoarece dovedesc cât de intensă era migrația studentescă dinspre România spre Germania în perioada celui de-al Treilea Reich, ne propunem în cele ce urmează să evidențiem rolul politic care le-a fost atribuit studenților români în cadrul universităților germane, precum și impactul politic ori ideologic pe care studiul în universitățile nazificate l-a avut asupra tinerilor români.

Studenții străini reprezentau un important mijloc de propagandă pentru autoritățile germane în perioada 1933-1945. Deși propaganda prin intermediul studenților din alte țări nu era ceva străin nici pentru politica culturală a Republicii de la Weimar, naștii i-au acordat o atenție sporită, au creat infrastructura necesară pentru aceasta și au adoptat măsuri de selecție și gestionare a studenților străini, astfel încât aceștia să servească scopurilor regimului lui Hitler. Cu alte cuvinte, tinerii studioși din universitățile germane au devenit nu doar țintă, ci chiar unealtă a propagandei naziste, fiind vizați în principal studenții din Centrul și Estul Europei, acolo unde cel de-al Treilea Reich avea interese economice sau strategice. Astfel, mulți dintre studenții români care au trecut pe la universitățile germane din această epocă au devenit un fel de agenți de transmitere ai ideologiei extremiste.

⁶ *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp.*20-*22; *Ibid.*, Bd. 10, Winterhalbjahr 1932 / 1933, pp.172-174; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, pp. 76-84; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, pp.76-84; *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Fond Bukarest*, dos. 141.

⁷ *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp.*20-*22; *Ibid.*, Bd. 10, Winterhalbjahr 1932 / 1933, pp.172-174; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, pp. 76-84; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, pp. 76-84.

⁸ *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp. 16-19, 36-39; *Ibid.*, Bd. 10, Winterhalbjahr 1932 / 1933, pp. 176-179; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, pp. 68-71; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, pp. 68-71; *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Fond Bukarest*, dos. 141; *ANIC București, MEN. DIS*, dos. 1124 / 1941, ff. 357-365, dos. 1133 / 1941, f. 370-371.

*

Politica celui de-al Treilea Reich față de studenții străini poate fi definită prin două caracteristici: adoptarea unor măsuri de atragere a studenților străini în universitățile germane; respectiv selecția acestora pe criterii politice și ideologice, iar apoi utilizarea lor ca mijloace de propagandă.

De la început trebuie precizat faptul că autoritățile naziste împărțeau studenții străini în două categorii: „cei doriți” și cei „nedoriți”. În categoria a doua intrau în primul rând evreii, considerați a se afla „într-o opoziție naturală cu noua Germanie”, dar și „străini care nu se simt confortabil, și nici nu ar trebui să se simtă confortabil, în noua Germanie”⁹, cu alte cuvinte cei care nu simpatizau cu noul regim de aici. În general, politica dusă de Hitler viza, în ceea ce privea instituțiile de învățământ superior, limitarea numărului de studenți. Și nu era vorba doar de excluderea evreilor și a celei mai mari părți din femei, ci chiar limitarea numărului de studenți germani¹⁰. În felul acesta, se dorea ca producerea de specialiști de către universități și școli tehnice să fie echivalentă cu cererea, astfel încât să se evite șomajul.

Studenții străini nu au fost însă ținta acestei politici, ci dimpotrivă. În vreme ce studenții străini evrei erau excluși din învățământul superior german, încercându-se și reducerea numărului de studenți din străinătate, toate celelalte categorii de studenți străini au fost încurajați să-și continue studiul în Germania, și chiar să-și amplifice contingentele¹¹. Prin urmare, s-a mărit numărul instituțiilor germane care aveau ca scop gestionarea studenților străini, uneori acestea fiind dublate și de instituții de partid, create în același scop¹². În plus, Reich-ul a semnat acorduri culturale, în mod special cu țări din Sud-Estul Europei, care prevedeau schimburi academice și de studenți¹³. Acordurile culturale aveau menirea de a încuraja relațiile culturale și academice cu țările respective. În același timp, își propuneau și să promoveze valorile germane în străinătate¹⁴. Iar pentru perioada la care ne referim noi, desigur, valorile germane erau valorile național-socialiste. De asemenea, studenților străini le

⁹ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R64031, t.n.

¹⁰ Michael Grutner, *Studenten im Dritten Reich*, Paderborn, Ferdinand Schöningh Verlag, 1995.

¹¹ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R64028, 13 octombrie 1933, 31 mai 1933.

¹² Bela Bodo, *Foreign Students in Nazi Germany*, in „East European Quarterly”, XXXVII, no. 1, martie 2003, p. 21-22.

¹³ Cu România: Anexa de la acordul comercial dintre Germania și România din 1935, care prevedea recunoașterea diplomelor între cele două țări și acordarea de către statul german a subvențiilor de valută pentru 650 de tineri din România; Protocolul pentru colaborarea germano-română în domeniul științelor agricole din 20 iulie 1939, prin care atât studenți români mergeau să facă cercetare în Reich, cât și studenți germani veneau în România în acest scop; Acordul cu România privind schimbul de studenți din decembrie 1941; și „Convenția între Regatul României și Reichul german asupra colaborării în domeniul cultural” din noiembrie 1942, care conținea printre priorități schimburile de studenți.

¹⁴ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R60602.

erau oferite facilități, precum burse de studiu și burse de ajutor, sau așa-numita „valută avantajoasă”¹⁵, iar periodic erau organizate schimburi de studenți și cursuri de vară, mai ales acestea din urmă fiind complet politizate, organizate, în România de exemplu, în colaborare cu Mișcarea Legionară sau cu organizații studențești creștine de aici.

Prioritară pentru sistemul de învățământ din cel de-al Treilea Reich nu era formarea tinerilor din punct de vedere profesional, nici performanța intelectuală și științifică a acestora și a instituțiilor superioare germane, ci crearea „omului nou”, activ și profund implicat din punct de vedere politic și social. În acest context, patru au fost tendințele în ceea ce privește selectarea și gestionarea studenților străini de la instituțiile de învățământ superior ale celui de-al Treilea Reich.

1. Excluderea studenților evrei din învățământul superior german

Imediat după preluarea puterii în Germania de către național-socialiști, au fost luate măsuri pentru eliminarea evreilor din cele mai importante segmente ale societății germane. Alături de alte instituții de stat, universitățile și institutele de cercetare au fost printre primele instituții germane în care s-a realizat o „epurare” a evreilor, atât la nivel de profesori, cât și la nivel de studenți. Profesorii și docenții universitari evrei au fost excluși din învățământul superior prin intermediul *Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*, adoptată în 7 aprilie 1933, în vreme ce o lege similară care să permită eliminarea studenților evrei a fost adoptată în 25 aprilie 1933: *Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen*. Aceasta prevedea restrângerea numărului de studenți, unul dintre cele mai importante criterii pentru aceasta fiind cel rasist al „originii neariene”. Prin aceasta, numărul „ne-arienilor” care puteau fi admiși în instituțiile de învățământ superior germane era limitat la 1,5%¹⁶. În plus, regulamentul de aplicare al legii prevedea ca primii studenți eliminați să fie cei cu origine ne-ariană care urmau să-și obțină în curând diploma!¹⁷

Studenții evrei nu au dispărut brusc din universitățile germane odată cu 1933. Procesul de eliminare a lor din învățământul superior german s-a derulat pe parcursul câtorva ani. Alături de legea menționată mai sus, care îi viza în primul rând pe studenții israeliți, Reichul german a recurs și la măsuri de ordin financiar pentru a-i descuraja pe aceștia de a mai frecventa instituțiile de învățământ superior germane: nu au mai primit burse de studiu sau scutiri de la plata taxelor de școlarizare; din 1937 le-a fost interzisă acordarea titlului de

¹⁵ Valuta pe care studentul o achiziționa de la Banca Națională la un preț mult mai scăzut decât valoarea ei pe piață, diferența fiind suportată de statul german.

¹⁶ În condițiile în care în anul academic 1930 / 1931, de pildă, evreii reprezentau 4,39% din numărul studenților de la universități.

¹⁷ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R64027.

doctor, iar din 1938 evreii (*Volljuden*) nu au mai putut fi înmatriculați ca studenți în Germania, ci doar tinerii parțial evrei (*Mischlinge*), aceștia trebuind să utilizeze însă legitimații și certificate deosebite de ale celorlalți studenți¹⁸. Din 1940, tinerii cu doi bunici evrei nu au mai fost acceptați la nici o instituție de învățământ superior germană, cei deja înmatriculați fiind izolați de restul studenților și supuși șicanelor.

Politica universitară în ceea ce-i privește pe tinerii evrei din alte țări aflați la studii în spațiul german a fost mult mai puțin coerentă decât cea față de studenții evrei din Reich. Pe de o parte erau preferați tinerii străini care corespundeau din punct de vedere rasial cu ideologia național-socialistă. Pe de altă parte, regimul nazist făcea concesii față de evreii străini, acceptând de multe ori, în anii 30, înmatricularea lor la instituții germane de învățământ superior¹⁹. De altfel, în primii ani de după preluarea puterii de către Hitler, tratamentul preferențial al studenților evrei din străinătate în comparație cu a evreilor din Reich era suficient de vizibil încât evreii din Reich să-și dorească și ei acest statut, iar statul național-socialist să se folosească de acest lucru. Astfel, tinerilor israeliți din Germania li s-a oferit oportunitatea de a renunța la cetățenia germană pentru a beneficia de același tratament ca studenții evrei din străinătate²⁰. Această politică mai permisivă față de evreii din străinătate nu a durat însă prea mult. Din ianuarie 1940, nici un student străin nu se vor mai putea înmatricula la vreo universitate sau școală superioară germană fără a declara la înscriere următoarele: „Declar că nu sunt evreu, că nu aparțin și nu am aparținut comunității religioase a evreilor și nu sunt căsătorit cu un evreu/o evreică”²¹.

2. Limitarea numărului femeilor în universitățile germane

Afectat de *Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen* a fost și cuantumul femeilor în cadrul universităților germane. Din punctul de vedere al naziștilor femeile nu trebuiau să fie active în viața economică, socială, politică sau culturală, lor fiindu-le rezervat sectorul privat, având menirea de a se îngriji de creșterea copiilor, sprijinul soțului, muncile domestice și atmosfera din cadrul familiei. Ele erau cele care trebuiau să dea naștere și să se ocupe de educația unui cât mai mare număr de copii germani puri din punct de vedere rasial. Aveau deci un rol principal în crearea a ceea ce naziștii numeau “rasa de conducători”. În acest context, se dorea ca ele să nu urmeze, în general, educație superioară, și nici să lucreze. Aceste idealuri naziste s-au dovedit însă utopice. Odată cu începerea războiului, atunci când

¹⁸ *LMU Archiv*, Fond G-I: Kiste 19, dosar 0030.

¹⁹ *LMU Archiv*, Fond St-I-33, dos. 909, t.n.

²⁰ *Politisches Archiv*, Fond Kultur, dos. R64033.

²¹ *LMU Archiv*, Fond G-I: Kiste 19, dos. 0030, t.n.

bărbații germani au fost înrolați, femeile au trebuit să le ia locul în câmpul muncii. Situația a fost similară și în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Din 1939, odată cu scăderea numărului de studenți datorat necesității tinerilor pe front, femeile au fost cele care le-au luat locul în universități²².

Odată cu 1933, numărul studentelor înmatriculate la instituțiile superioare germane s-a diminuat, pe fundalul scăderii numărului total al tinerilor aflați la studii în cel de-al Treilea Reich²³, iar cuantumul studentelor din alte țări a suferit o diminuare chiar mai accentuată²⁴. Dacă Reichul și-a propus la mijlocul anilor '30 atragerea unui cât mai mare număr de studenți străini, pentru a se folosi de aceștia în scopuri propagandistice, era vorba doar despre studenții de sex masculin, femeile fiind descurajate. O femeie obținea cu greu o bursă din partea statului german, căci acesta considera că bărbații sunt mult mai potriviți pentru a face munca de propagandă culturală și ideologică pe care Reichul o dorea de la ei. Un exemplu în acest sens este cel al Alexandrinei Madgearu, nepoata celebrului economist și sociolog Virgil Madgearu, membru al Partidului Țărănist, care a solicitat o bursă de studii în Germania în 1938. DAAD-ul îi va refuza acordarea bursei. Printre motivațiile acestui refuz găsim, dincolo de faptul că era rudă cu un politician român care nu simpatiza nici cu Germania, nici cu național-socialismul, faptul că... era femeie: „... în principiu nu pare adecvat să luăm în considerare studente, deoarece acestea nu își exercită profesia ci, în cel mai bun caz, se mărită. Deci, în cele din urmă, în cazul lor nu este vorba decât despre o ședere plăcută în străinătate”. În plus, în ciuda faptului că avea recomandări favorabile, care o prezentau drept o persoană inteligentă, autoritățile germane o considerau nepotrivită deoarece ar fi „încăpățânată, intolerantă și păpușă preocupată de modă”²⁵!

3. Măsuri favorabile tinerilor din anumite țări / regiuni

Relațiile dintre cel de-al Treilea Reich și centrul și estul Europei s-au intensificat din a doua jumătate a anilor 30. Un rol esențial l-au jucat interesele economice ale

²² Pentru mai multe vezi Jacques R. Pauwels, *Women, Nazis, and Universities: Female University Students in the Third Reich, 1933-1945*, Westport, Greenwood Press, 1984.

²³ În anul universitar 1931 / 1932 femeile alcătuiau 18,99% din numărul total de studenți, iar în 1932 / 1933 18,79%, în anul următor, 1933 / 1934, el scăzuse la 16,98%, iar în 1934 / 1935 la 15,76% (Cf. *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 8, Winterhalbjahr 1931 / 1932, pp. *10, *11, *20; *Ibid.*, Bd. 10, Winterhalbjahr 1932 / 1933, pp. 170, 172; *Ibid.*, Bd. 12, Winterhalbjahr 1933 / 1934, pp. 68, 106; *Ibid.*, Bd. 14, Winterhalbjahr 1934 / 1935, pp. 3, 68. Calcule proprii.)

²⁴ În 1931 / 1932 studentele străine însumau 16,93% din numărul total al studenților străini din Germania, în 1932 / 1933 ele alcătuiau 14,61%, în anul 1933 / 1934 13,40%, pentru ca în anul universitar 1934 / 1935 procentul lor să scadă la 12,30%. Este, așadar, vorba de o scădere de aproape 5% în decursul a doar 4 ani academici! Numărul studentelor din România sau Ungaria era deja foarte redus, așadar nu mai prea avea unde să scadă: 7-8%.

²⁵ *Politisches Archiv*, Bukarest, dos. 141: răspuns al Asociației Academice Româno-Germane către Legația Germană din București, 8.4.1938, t.n.

Germaniei naziste în această regiune, în contextul adoptării „Noului Plan” economic german, odată cu septembrie 1934²⁶. Un motiv secundar l-ar constitui și faptul că Germania va fi, începând cu 1933, izolată atât din punct de vedere politic, cât și economic și cultural, de către celelalte mari puteri europene și de către Statele Unite, state democratice și care recunoșteau potențialul de violență al Reichului, în vreme ce țările mai mici erau mai tolerante la schimbările anti-democratice de aici.

Germania nazistă va iniția schimburi economice intensive cu țările din Centrul și Estul Europei, care vor viza în primul rând cerealele și petrolul. Mai ales pentru România și Cehoslovacia, Germania a reprezentat în această perioadă principala piață de desfacere pentru produsele agricole²⁷. S-a încercat, de asemenea, din partea Germaniei o apropiere politică de aceste țări. În acest sens un rol important l-a jucat propaganda culturală și ideologică. Statul german dorea impunerea aici a unor guvernări pro-fasciste, sau măcar crearea unui curent de simpatie pentru național-socialism. Astfel, Germania a susținut financiar și logistic grupări fasciste sau care simpatizau cu regimul nazist. De asemenea, minoritățile germane din aceste regiuni au fost utilizate drept „curele de transmisie” a ideologiei naziste.

În contextul acestei politici îndreptate către Centrul și Estul Europei Reichul german a investit tot mai mult din 1933 în studenții proveniți din aceste țări, ei devenind unele dintre țintele principale ale propagandei germane în afară. Astfel, li s-au acordat tot mai multe burse în Germania, au fost organizate tot mai multe școli de vară și schimburi de studenți între tinerii din aceste țări și tineri germani, punându-li-se la dispoziție tot mai multe facilități financiare (valuta avantajoasă, scutirea de taxe, punerea la dispoziție a căminelor, cantinelor, etc.): „vizate sunt în primul rând țările din Sud-Estul Europei, apoi Orientul Îndepărtat, America de Sud, Orientul Apropiat și Scandinavia.”²⁸

4. Utilizarea în scop de propagandă politică și ideologică a studenților străini

Odată cu 1933 a crescut importanța politică atribuită studenților străini din Germania. Aceștia au început să capete tot mai multă atenție din partea autorităților naziste, mai ales din punct de vedere al propagandei culturale,

²⁶ „Noul Plan”, adoptat de către Ministrul german al economiei numit în august 1934, Hjalmar Schacht, instituia o nouă politică economică și de comerț exterior, axată pe stabilirea de relații economice cu țările producătoare de alimente și materie primă, în detrimentul relațiilor cu țările puternic industrializate. Se urmărea astfel intensificarea relațiilor economice și a schimburilor comerciale în special cu țările din sud-estul Europei și cu cele din America de Sud. (Vezi Andreas Hillgrueber, „Politica externă germană în spațiul dunărean 1930-1939”, în *File din istoria militară a poporului român*, 12, București, Ed. Militară, 1984, p. 52; Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Polirom, 2003, p. 16-17).

²⁷ *Final Report of the International Commission on the Holocaust in Romania*, 11 noiembrie 2004, București, România, p. 59.

²⁸ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R61279: Berlin, 13 iulie 1939, t.n.

politice și ideologice. Astfel, imediat după preluarea puterii în Germania de către naziști, studenții au devenit nu doar ținte, ci chiar mijloace ale propagandei naziste. Germanii doreau, pe de o parte, contracararea influenței mult mai puternice a altor culturi și a altor medii academice, precum cea franceză, britanică, americană, chiar și italiană. Pe de altă parte, se dorea ca studenții străini să fie aleși cu mai mare atenție și supravegheați îndeaproape, astfel încât aceștia să rezoneze sau să ajungă să rezoneze cu ideologia nazistă: „În marile țări culturale în primul rând studiul străinilor este considerat a fi unul dintre cele mai eficiente mijloace de promovare a relațiilor politice cu alte națiuni. În afară de Franța, care în această privință este înaintea tuturor națiunilor, și Anglia, Statele Unite ale Americii, și în special noua Italie încearcă să se folosească de studenții străini, acordându-le acestora privilegii extinse. În Germania studiul străinilor are un caracter special, care constă în primul rând în apărarea de elementele nedorite și dăunătoare. Există însă în continuare multe grupuri de străini pentru care merită să folosim toate mijloacele pentru a trezi în ei înțelegere și simpatie pentru Germania. Aceasta depinde de puțința noastră de a face cunoștință în mod adecvat oaspeților străini cu populația germană și cu caracterul german. Pentru aceasta este esențial ca străinii să fie îndrumați de la început de partea germană, și să nu scape nici mai târziu, prin libertatea acordată lor în studiu, din mâna noastră conducătoare”²⁹.

Astfel, studenții străini erau selectați mai puțin în funcție de capacitățile lor intelectuale sau academice, prevalând simpatiile lor politice și potențialul lor propagandistic: “vor fi luați în considerare doar acei candidați de la care este de așteptat că, pe baza calificării lor profesionale și a atitudinii lor politice, vor contribui pozitiv la cooperarea culturală germano-română”³⁰. De aceea, era destul de greu pentru un tânăr străin să obțină o bursă din partea statului german, oricâte rezultate și oricât de mare potențial profesional ar fi deținut, atâta vreme cât arăta dezinteres față de politică, mai ales față de politica germană, și nu își manifesta fățiș simpatia față de cel de-al Treilea Reich. În 1938, spre exemplu, un student din România nu a primit bursa Humboldt pentru care aplicase deoarece nu părea suficient de interesat de politică și de „problemele naționale”: „Deși altfel nu se cunoaște nimic negativ despre solicitantul bursei, eu cred că nu pot totuși să-l recomand pe Dl. Enăchescu pentru bursă deoarece el nu arată nici cel mai mic interes pentru chestiunile etnice. În opinia mea sunt de preferat acele elemente care să dobândească cunoștințe și, prin urmare, să progreseze în țara lor, dar care să recunoască, de asemenea, realizările politice și sociale ale noii Germanii și să promoveze înțelegerea lor în țara lor de origine”³¹.

²⁹ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R64027, t.n.

³⁰ *Politisches Archiv, Fond Bukarest*, dos. 142: de la Legația germană din București, 1936, t.n.

³¹ *Politisches Archiv, Fond Bukarest*, dos. 141: răspuns din partea Asociației Academice Germano-Române la aplicația pentru o bursă Humboldt a lui Dumitru Enăchescu, 31 martie 1938, t.n.

În plus, studenților străini din Reich le-au fost repartizate atribuții foarte clare care țineau de propaganda politică și ideologică. O asemenea atribuție a fost aceea de a raspândi în țara lor de origine noile „valori” germane. Așa cum o arată documentele, schimburile de studenți între Germania și România, de exemplu, erau considerate de succes în măsura în care studenții români ajungeau să aprecieze Germania nazistă și ideologia acesteia, iar studenții germani veniți în România reușeau, prin comportamentul lor aici, să determine simpatie pentru Reich și pentru național-socialism. O dovadă în acest sens ne-o furnizează aprecierile Legației germane din București în privința primului schimb de studenți între România și Germania lui Hitler, realizat în vara anului 1934: „Schimbul de studenți între Germania și România, realizat pentru prima dată anul acesta, și-a îndeplinit scopul de a construi relații între studenții germani și români și de a trezi în rândul studenților români înțelegere și simpatie pentru noua Germanie și pentru ideile național-socialiste. Studenții români s-au întors profund impresionati de Germania, și studenții germani au reușit să lucreze cu succes aici în România, prin influența lor personală asupra gazdei lor, în sensul noii Germanii”³².

O altă „datorie” față de cel de-al Treilea Reich a tinerilor străini care urmau aici învățământ superior sau cursuri de specializare era aceea de a sprijini în mod public, oficial, noua politică totalitară și antisemită a Germaniei naziste în fața atacurilor din mass-media străină, care vorbea despre impunerea în Germania a unui stat totalitar și despre restrângerea libertăților din cadrul acesteia. De exemplu, după preluarea puterii de către naziști și ca urmare a îngrijorărilor în ceea ce privește regimul nedemocratic instaurat în Germania, DAAD, Ministerul Educației și universitățile germane le-au cerut studenților străini, în toamna anului 1933, să trimită părinților și prietenilor de acasă scrisori prin care să-i informeze pe aceștia că lucrurile decurg firesc în Germania și că ei sunt în siguranță³³. Iar unii dintre studenții străini din Reich s-au mobilizat (sau au fost mobilizați) în apărarea imaginii Germaniei în afară chiar mai curând. În aprilie 1933, un grup de studenți străini de la Universitatea din Jena (cuprinzând tineri din Bolivia, Bulgaria, Chile, China, Grecia, India, Iugoslavia, Japonia, România, Siam, Ungaria și Statele Unite) au adresat o scrisoare deschisă intelectualilor din alte țări, scrisoare care a fost extrem de mediatizată în Germania, atât în presa scrisă cât și la radio. În aceasta, studenții străini de la Jena acuzau propaganda anti-germană făcută în străinătate, care îi îndemna pe tinerii străini să renunțe la studiile în Reich, denunțând-o ca mincinoasă. Vorbeau, de asemenea, despre atmosfera din universitățile germane de după 30 ianuarie 1933 ca fiind una de libertate totală, liniște și ordine!³⁴

³² *Politisches Archiv, Fond Bukarest*, dos. 140.

³³ Béla Bodó, *Art. cit.*, p. 21.

³⁴ *Politisches Archiv, Fond Kultur*, dos. R64027.

*

În concluzie, studenții străini preferați, cei care erau eligibili pentru a primi o bursă de la statul german, trebuiau să dețină următoarele calități: să fie bărbați, să aibă potențial de a deveni personalități ale vieții culturale, politice sau științifice, să fie interesați de politică, să aibă simpatii de extremă dreaptă, și să fie dispuși să-și manifeste atât prin acțiuni, cât și prin discurs, scrieri și profesie, interesul pentru politică și atașamentul pentru valorile germane și pentru național-socialism.

În aceste condiții, nu ne miră faptul că unii tineri români aflați la studii în cel de-al Treilea Reich manifestau simpatie pentru național-socialism și pentru echivalentul ei românesc, Mișcarea Legionară. Afinitățile se manifestau în moduri diverse. Aflăm despre atașamentul unora față de extrema dreaptă din rapoartele finale pe care le scriau odată ce studiile în Germania erau încheiate. Alții făceau propagandă în favoarea Germaniei naziste prin articolele de ziar și prin scrierile pe care le publicau în țară³⁵. În alte cazuri influența ideologică este vizibilă prin orientarea profesională și prin felul în care studiul în Germania nazistă le va influența activitatea ulterioară și viziunea asupra țării, națiunii, rasei, etc³⁶. Deși nu ne-am propus să intrăm în detalii în acest articol, oferim aici, în loc de concluzie, o mostră de discurs propagandistic, de felul celor pe care naziștii le așteptau de la studenții străini din Germania. Cuvintele aparțin unui filosof român, în acel moment proaspăt doctor al Universității din Berlin, Constantin Săndulescu-Godeni, care studiasse în Germania din 1933 până în 1937 și beneficiase vreme de trei ani de o bursă Humboldt:

„Deoarece am studiat încă de mai înainte în Berlin, știam bine situația politică de dinainte de revoluție: criza economică, șomajul groaznic, pericolul comunist și lupta acerbă între multele partide mici aduseseră Germania pe marginea prăpastiei, și nu puteai privi în viitorul ei decât cu mare îngrijorare. Încă din primele zile de la sosire, am fost uimit de schimbările radicale și de evoluțiile mari cauzate de doi ani de guvernare național-socialistă. Acum am putut să mă conving pe deplin cât de lipsite de sens erau acele comunicate de presă evreiești, care încercau cu orice preț să discrediteze Germania în străinătate. Am constatat cât este de diferit să vezi tu însuși, în Germania, situația politică în cauză, decât să stai în afară și să judeci în mod eronat, de acolo, situația reală din cel de-al Treilea Reich. Sub mâna de fier și înțelepciunea politică a Führer-ului și cancelarului Adolf Hitler, noua Germanie reprezintă un întreg unificat și disciplinat. Prin distrugerea marxismului, Germania a salvat civilizația și cultura întregii lumi. Toate țările sunt obligate să-i fie recunoscătoare. De aceea, Europa ar trebui să se uite cu mare încredere către Berlin, căci Germania imperialistă aparține lumii basmelor. În discursurile publice, în conferințe și explicații de tot felul, liderii germani, în special Adolf Hitler, exprimă iar și iar adevărata dorință a Germaniei pentru pace...”³⁷.

³⁵ Cele mai relevante exemple în acest sens fiind cele ale lui Emil Cioran, Horia Stamatu, Dumitru Cristian Amzăr sau Ernest Bernea.

³⁶ Câteva exemple fiind Iordache Făcăoaru, Ovidiu Papadima sau Constantin Noica.

³⁷ *Politisches Archiv, Fond Bukarest*, dos. 142: extras din raportul final al lui Constantin Săndulescu-Godeni adresat Fundației Humboldt.